масова
художня
бібліотечка

С. ПИЛИПЕНКО

ВИСМОКТАВ

література
і мистецтво

С. ПИЛИПЕНКО

ВИСМОКТАВ

З АНЕКДОТ
СТАРОГО РЕДАКТОРА

ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО
ХАРКІВ — 1931

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літопису Українського Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

»УКРПОЛІГРАФ«

П'ята державна друкарня
імени В. І. Леніна. Одеса.
Пушкінська, 18.

Лютий. 1931.

Укрголовліт № 1218/Д. Міськліт 236. Зам. № 5932. 10.000 пр

2 арк. (ОСТ. 364 А6)

До відходу поїзда лишалося ще кільканадцять хвилин і Сашко мав цілковиту можливість ще раз напутити, водночас вилаяти Клепацького:

— Ну, нащо придбав місце в м'якому? Письменнику, та ще початківцю, треба завжди бути на людях, прислухатись, придивлятися, як губка всотувати враження, набувати матеріялу. А в купе, як у пляшці. Як ти й на Дніпрельстані маєш отак письменникувати --краще вдома сиди.

— Таж я в дорозі почитати хочу, підготуватися,—боронивсь початківець,—про турбіни там, ґенератори, енерґії... Треба фон, виробничий колір для сюжету та щоб не вляпатися десь із тою технікою. Робітничий читач не простить, як перебрешу. Йому реальні, справжні факти подавай, серйозний читач, вибагливий. Хтось там стругнув: „грізно гули височенні електричні стовпи, розносячи могутню соціялістичну енерґію геть навкруги", а йому відповідь: „у голові, мабуть, того писаки гуло, що таку дурницю сплів".

— Це вірно, друже, але пам'ятай: гострий

сюжет, цікава фабула, пекуча тема. Оцього шукай, без цього не виб'єшся в люди. Скажуть: недозріло, нема художньої викінчености, образи там бліді, мова кострубата, алеж (чуєш—алеж!) автор відгукується на сучасність, іде в ногу з нею, пробує розв'язати болючу проблему, указує на інтересні факти, потрібні й корисні. Це, знаєш, досвідчений письменник уміє з нічого розмальовувати: там ліричний відступ, тут історична згадка, паралель, там пейзажик, інтер'єрик, тут портретик із порівнянням: „у нього, мовляв, обличчя, мов редька і, дивлячись на нього, здається, що на язик щось пекуче попало—так і кортить плюнути". А ти хлопець молодий, редьки, може, й не вигадаєш. Тобі багато матеріялу треба в твір убгати, щоб читача за живе взяло, за дев'яте реберце. Отож смокчи—мій заповіт тобі, смокчи усюди, повсякчас, невпинно і не зважаючи ні на що. Смокчи, конденсуй і ліпи. Без нагромадження матеріялу ти—ніщо: порожній лантух, вічне перо без атраменту, аероплян без пропелера, мильна булька...

— Сашко! Мене дивує, як ти досі не висмоктав великого романа...

— Іронізуєш? Глузуй, неймовіро... Сміється той, хто сміється востаннє, як мудро переклала недавно це французьке прислів'я (звичайно—з російської) наша розумна столична вечірня газета.

— Ну, Сашко, цього разу ти, справді, смієшся востаннє, бо вже другий дзвінок. Прощавай! Спасибі за поради—без іронії, їй-право! Вір, що приїду з чудовим, багатющим матеріялом...

— Полапаю—повірю... А поки що смокчи—чуєш?—навздогін ще раз погрозливо підвів руку приятель.

Поїзд поволі рушив на Південь, покидаючи безтемну, бідну, бач, на матеріял столицю УСРР.

Клепацький зі східців вагону упевнено, бадьоро кивав головою приятелю на пероні, а поїзд, прискорюючи ходу, повторював Сашкову пораду:

... кчи... кчи... кчи...

— Ви-смо-кчу!—стуливши руркою долоні, несподівано гукнув назад Клепацький, намагаючись укласти в це слово весь запал непереможного завзяття, всю молоду, невичерпану снагу, всю переконливість буйного бажання досягти своєї мети.

Гукнув і враз засоромивсь, угледівши здивоване обличчя кондуктора—що там цей пасажир смоктати збирається? Наче й не малий...

Але збуджене розмовою заповзяття не покинуло його й він лишивсь у тамбурі, зметикувати як краще використати коротку відпустку, як скоріше зав'язати знайомства, натрапити на інтересних бувальців, як вис-

питувати їх і з дізнаних фактів сплести каркас майбутнього твору.

... Сашко вірно говорить. Головне—тему влучити злободенну: винахідництво, шкідництво, героїзм ударників, викриття бюрократизму... А найліпше шкідництво... Воно ж бо прибирає найрізноманітніших форм, найскладніші вигадує комбінації, найдивовижніші побиває витвори фантазії. Ніякий письменник-авантурник не зможе конкурувати з вигадливістю шкідників. Вони, як ті мухи: здається однакові, а їх тисячі відмін, найрізнокаліберніших обсягів від майже невидної оку до гігантів із жучиним гудом; від сірої, звичайної до розфарбованої всіма кольорами райдуги: зелені, жовті, сині, червоні, чорні, смугасті, плямисті, тьмяні й яскраві. Невинно збирають крихітки на столі—і до сказу доводять дужого бугая. Ласують поряд мирної бджоли медвяним соком і ятрять криваві уразки під хомутом крижастого ардена. Лякливо злітають від помаху дитячої руки—і на маленьких лапках несуть смертодайну страшну заразу неповинним людям. Дзижчать на дворі, в хаті, ось тут у поїзді, разом із людьми мандруючи за тисячі кілометрів, в аероплянi летячи з відважним пілотом через океан. Дзижчать у лісі, в полі, на луках, над хвилястою річкою. Дзижчать на вікні глупої ночі в палаті хорої людини, дзижчать тонко й грубо, довго й з перерва-

ми, поодинці й купами. Навряд чи дослідники вивчили всі сорти мух, навряд чи перелічили їх. Мільйони інших тварин живляться мухами—і не можуть їх винищити. На місце згиблих повстають нові міріяди і дзижчать, кусають, шпигають, дрочать, заражають, шкодять, навіть убивають... Кляті шкідники! Мерзота!

Клепацький раптом перервав ходу думок:

— Що це я? Дурне порівняння, нікчемне. Гаразд, що сам себе впіймав, а то десь у творі був би вкрутив—і сказали б: автор не вірить у перемогу соціялізму, не вірить, що можна шкідників позбавитися, прирівнює їх до неодмінної ланки в системі природи, вийнявши яку порушиш увесь ланцюг. Адже загибіль усіх мух віщує загибіль тисяч корисних тварин, що живляться ними. Ні! Обережно з порівняннями. Це слизька справа, кульгава... А шкода: шкідники—вони ж тому й шкідники, що в природі теж чужоїди, паразити. Старий термін набув нового значіння... Чекай, чекай, любий, та ти знов дурниці верзеш! Виходить так: каррозшук корисна установа, але загине, як не буде злодіїв. Існування лікарів потребує хороб... От чортівня!.. Тьху, заплутавсь!.. Треба, мабуть, піти в вагон та, дійсно, замість розв'язувати мушину проблему, чогось корисного почитати, підкуватися...

Зідхнув і викинув недокурок.

— А все ж таки шкідники чудова тема, невичерпана, хоч скільки про неї тепер не пишуть, — думав Клепацький, шукаючи свого купе. — За добрим шкідником не то що на Дніпрельстан, де вони, безперечно, мусять бути, бо де ж його й шкодити, як не в електросерці країни, — а хто зна й куди подряпаєшся, на північний бігун, як про це написав один із сучастних гумористів.

Асоціяція миттю відновила в пам'яті знайомого ентузіяста-вченого, що подався був десь на береги далекої сибірської річки в холодну Якутію, зачувши, як там весняна вода вилила заледенілого мамута.

„Збереглися шматки шкіри, вкриті густим, довгим волоссям“ — повідомлялося в телеграмі.

Цього було досить, щоб відомий ентомолог миттю зібравсь у далеку експедицію.

— Якщо збереглася шкіра — на ній можуть бути й заледенілі мамутові паразити, мамутові блохи. Це буде чудове поповнення для моєї колекції бліх.

І поїхав шукати мамутову блоху з багатотисячелітнім стажем.

Ах, шкідники! Доберуся до них, викрию опишу, розфарбую і створю собі ім'я, змушу говорити про себе, а там... там новий твр, ще кращий, досконаліший... І пішло, і пішло! Письменник Клепацький, відомий письменник Клепацький! Улюблений масовим радянським читачем письменник Клепацький! Переклади

на інші мови... Европа... Америка... Всесвіт...

Замріяний, із піднесеною головою й блискучими, трошки примруженими з призирливости до звичайних людей очима ввійшов у купе й мало не відрекомендувавсь пасажирам:

— Відомий письменник Клепацький!

Але підвищений настрій хутко спав, як живе срібло на морозі. На одній із горішніх полиць лежала якась виснажена фігура і, байдуже глянувши на нового пасажира, ліниво перегорнула сторінку грубезної книги. Поміж аркушів стирчав край довгого бльокноту і гостро заструганий олівець. Виснаженій фігурі, видимо, не було ніякісінького діла до відомого, письменника Клепацького. Вона почувала себе тубільцем у купе і чхати хотіла на всякі спроби інтервента порушити її спокій, експлуатувати, використати, як матеріял для якихось рядків майбутнього художнього твору. Незалежний вигляд пасажира і присунута близько до очей з телескопічного ґатунку окулярами грубезна книга ясно про це свідчили. Прочитавши скоса на палятурці імпровізованої ширми золоті літери—„Оборудование коксовых печей“, Клепацький зрозумів, що з цього кокусового інтересанта нічого, мабуть не висмокчеш. Кокусові печі йому абсолютно не потрібні, хоч шкідництво, безперечно, може бути і при обладнанні коксових печей. Але ж це така спеціяльна тема—як мамутові блохи...

Долішні пасажири теж почували себе старожитцями, що ніяк не хочуть поступитися якомусь непроханому новакові. На привіконному столикові пишалася жовтава напівповна пляшка з багатозначними зірками на наличку. Коло неї цілий похідний буфет, що виказував неабиякий гурманський хист його двох організаторів.

Один із них, з обличчям старого моржа й хрипливим, басовитим голосом звернувсь до Клепацького, що нерішуче спинивсь біля одвірка:

— Маємо надію, що молода людина ляже там угорі, а ми вже, старенькі, побудемо внизу.

— А ви, Миколо Полікарповичу, забули поновити собі келішок,—не звертаючи уваги на новоприбулого, мовив скрипучим тенором другий, із шпакуватою бородою віялом і вузенькими щілочками похитрих, масних очей, черевань.

Клепацькому не треба було більш догадуватися, що й долішні пасажири не потребували знайомства, навпаки,—заздалегідь недвозначно цуралися й будуть, очевидьки, гурманувати незалежно й самостійно, не зважаючи на його присутність. Матеріял теж малокорисний, хоч із вигляду подібний до шкідників на господарчому фронті.

— Кооператори,—мабуть,—вирішив він і, як міг увічливо, щоб продемонструвати свою моральну перевагу, вголос відказав:

— Будь ласка, будь ласка! Вечеряйте, а я ляжу й почитаю. Розподіл праці, так би мовити,—не втримавсь від уїдливого, йому здавалося, натяку.

Відповіді не було. Череваням байдужки, як там цей новак до них ставиться.

— Ви, Миколо Полікарповичу, закусюйте ось рибкою: гарний баличок осетровий, ікорка чорна з цитринкою...

— Шкідники, безперечні шкідники, але якісь тупоумні, товстошкірі бегемоти. Це порода малоцікава...

Розгорнув брошуру – проект інженера Александрова—й узявся роздивлятися на загальну схему Дніпрельбудівських споруд.

Сусіда на горішній полиці скоса позирнув на брошуру, запалив цигарку і витягся горілиць, виказуючи гострий, худорлявий профіль, на якому опуклилися телескопічні окуляри в масивній чорній оправі. Найменшого натяку на бажання завести розмову не було.

— Сашко таки практикований хлопець: тут ні чорта не вколупнеш!—Рвучко повернувсь спиною до виснаженого сусіди й спробував заглибитися в малозрозумілі креслення й довгі таблиці для когось красномовних чисел.

Але скрипучий тенор бородатого череваня не давав змоги концентрувати увагу й настирливо дзижчав десь там унизу, остаточно псуючи настрій молодому письменникові.

— Ось ви кажете, Миколо Полікарповичу,

скрізь неполадки, розтрати, крадіжки. А чому, дозвольте вас поспитати? Кожне явище має свою причину, своє коріння. Без коріння й мозоль не росте. І я вам скажу, шерше ля фам—ось де головна причина. Баба найбільше тут шкодить. Од баби життя на землі, ну й од баби всяка пакость і нечисть. Так було й давніше, а тепер, як вільніше ото бабам стало, закони, значить, свободні, так од бабів зовсім пропасти можна. Покрутить перед тобою стегнами, спідничка—режим економії, панчішки і все таке інше світяться, аж нікуди очей діти,—ну й пропав чоловік, закурив, завихрив. Дивись—нестача, фалшовані документи, незаконні видачі і все таке інше...

— Так, так,—підтакнув басовисто морж,— від бабів багато народу пропало, замість ченців моляться богу на Білому морі... Вип'ємо ще, або перегодом?

—Ох же й мамути доісторичні!—мало не скрикнув Клепацький: дійсно на вас тільки для колекції бліх шукати. От розмовочки— саме перед революцією років за тридцять отаких раритетів домостроєвських вишукувати та описувати. Найшли причину соціяльного лиха—жіноцтво, бач! І де вони взялися на радянській землі?

Переліг на другий бік і повернувсь до візаві, шукаючи співчуття своїм думкам у зміні виразу обличчя абощо. Але виснажена фігу-

ра вже щось мовчки нотувала в бльокноті, підклавши під нього „Оборудование коксовых печей“.

— Е, йому стільки діла до цих виродків, як жабі до дирижабля! Наче слон на вухо наступив,—досадливо подумав Клепацький, не находячи відгомону своєму обуренню. Але дальші слова скрипучого долішника трохи розважили:

— Ваше здоров'ячко, Миколо Полікарповичу! Хай, як кажуть, легко живеться й лихо минеться... От був у нашому Райсоюзі один голова, може чули—Рахновський, Петро Йосипович...

— Ага! Я відразу визначив—кооператори допотопні, вироблення минулого сторіччя, що з попом та глитаєм одну раду радили, один дуван дуванили,—зрадів своїй спостережливості Клепацький і почав дещо уважніше прислухатися: може щось і придасться. Ну що ж у твоєму Райсоюзі, опудало блохоносне?

Але той не квапивсь:

— Закусюйте, Миколо Полікарповичу! Ось сливки мариновані жінчиного роблива, печіночка куряча, теж не купована. Їжте на здоров'ячко, дорога ще далека. А пляшечку поновити теж можна...

— Еге! Історія довгенька буде, як повісті Нечуєві... Послала доля попутників, нівроку їй,—зідхнув Клепацький і знову спробував

відшукати співчуття в свого візаві. Але той, заплющивши очі, лежав горілиць і, здається, збирався спати, хоч книги й бльокнота з олівцем не заховав. На гострому профілі не було найменшої тіні невдоволення, хвилювання.

— Стовп якийсь, а не людина,—розсердивсь письменник і згадав якогось пошитого у святі Єремію, що замучив себе, поклавшись на купу термітів. Цей теж, мабуть, лежав би отак стовбуром, поки йому кістки об'їдали б кусючі комахи...

— „Так ото був у нас Рахновський, Петро Йосипович. Хлопець іще молодий, нежонатий, до роботи беркий і з себе гарний, кучерявий такий... Як там у них, у комуністів його поважали, не знаю доладу (щось не дуже, здається), а ми його всі любили. Добряща людина! І діло робив і веселощів не забував. Цвів—процвітав при ньому наш райсоюз. Немовби коло свого господарства ходив, піклувавсь кожною дрібницею. Бува, бухгальтер якогось карбованця не знайде, Петро Йосипович сам не свій:

— Якже це так, каже, де карбованець може загубитися, там і тисячі на слизькому. Це не діло. Будь ласка, знайдіть.

Ну і, звичайно, знаходили... На те й бухгальтери...

— Сидить ото він одного разу в своєму кабінеті, коли до нього якась відвідувачка

проситься. Дамочка, як кажуть, мов лялечка. Розкішна дамочка! Десь в Америці усі б кінофабриканти торгувалися за неї наввипередки. Волосся, як ото на реклямах патентованих засобів, густою короною ясніє, визлочується. Очі—блакитні безодні, темними віями оторочені: Гляне—нема тобі рятунку ніякісінького! Сама статурна, різьблена, хоч бери в садок на п'єдесталь за дріяду. Народжуються такі шеймині баби на спокусу людям! Що вже я, старий чобіт, і то, каюся, інколи думав: чи не так уже наполягати на вечері і все таке інше—може помолодшаю?

Прийшла до Рахновського та й каже:

— Не буду критися. Я—дочка поміщика і дружиною денікінського полковника була. Рина Чугай мене звуть. Усяких прав позбавлена. Два рази під арештом була за допомогу запільній контрреволюції. Тепер у мене нічого немає: котрого вбито, котрого заслано, хто на еміґрації. Одна, як перстина. І хочу спокутувати гріхи свої...

— Чим же я можу служити?—питає Рахновський і всміхається до неї. Хоче по-офіціяльному, холодно та безстороннє, а всміхається. Така вже в нас стать чоловіча—котяча: побачить ласовите, ніжне створіння, незвичайне личко—і очі мружить. Губи якось особливо складає, наче хтось навмисно підсмикує їхні куточки. А вони, оті ляльковаті жіночки, добре наші вади знають, так

і б'ють на те, так і б'ють... Не скаже просто, а чи плечиком особливо підсмикне, чи перед очима грає ручицею оксамитною, чи ніжку ніби ненароком виголить більше, ніж за етикетом слід, а вже очицями, бровами таке виробля, що й світова дипломатія, як її крутіями не вихваляють, позаздрити може. Тонко вміють, наче проходили спеціяльну школу. І не покаже того, що в неї таке собі, звичайне, а зверне увагу, та так, що ти й не помітиш, яким це чином сталось, саме на те, що в неї найкраще, найпривабливіше. Шия гарна, мармурова, як кажуть—чорну биндочку почепить, щоб видавалося ще біліша. Груди показні—дивись, посередині якийсь дармовисик бовтається, зір привертає сюди... Стільки гачків на нашого брата, що й не схаменешся, як зачепишся...

— То чого ж вона хтіла?—на радість Клепацькому, що його вже мало не вадило від мудрої філософії старого чобота, перепинив Миколо Полікарпович, бо й моржеві, очевидно, вже набридла лекція з цієї доморобної естетики.

— Так... Я, каже, народилася в селі Чугаївці, де був поміщикував мій батько. Там селяни заклали колектив, саме в колишній нашій економії. І от, уявіть собі, пожежа. Згоріло все збіжжя, нема чого їсти, не буде чим обсіятись на весні. Жах! Пухнуть діти, голодують батьки. Я вирішила допомогти..

Ось прохання Чугаївського колективу. Дайте борошна, дайте збіжжя для засіву, дайте матеріялів відбудувати погоріле.

Папірець кладе на стіл Рахновському. Ряснієвін підписами. У кутку печатка синя.

— Чугаївка? Ага, станція... село... Великий там колектив заклався? Чому сами колективники не приїхали?

— Та, кажу вам, хочу я вигладити свої провини. Треба якось показати, що не мріє вже поміщицька дочка про своє майно, що бере участь у будові нових форм співжиття на руїнах свого колишнього добробуту. Розумієте? Коли б я мала тепер щонебудь— віддала б усе. А я не маю, казала вам, навіть звичайних радянських прав. Я не маю нічого, крім сумного минулого...

Голос у неї контральтовий, глибокий, у душу, як кажуть, сам пливе. У руках духовиту хусточку мне, ось-ось до очей піднесе. А очі—ех, і очі!...

— Ви маєте чудові... мало був не з'їхав на компліментний жарґон Рахновський, мимоволі милуючись з незвичайної одвідувачки, та якось схаменувсь;—ви маєте чудові... здібності аґітувати, громадянко, але ж усе це дуже мало стосується Райсоюзу. Крім того, потрібна ціла низка формальностей: посвідку міліції, Держстраху, протокол експертної комісії про фактичні збитки та майбутні по-

треби, згоду відповідних органів... Не робиться це так просто.

— Але ж там люди просто помруть! Невже не можна без тих непростих формальностей, любий Петро Йосиповичу? Адже це справа негайна. Пожежа, розумієте? Зимою... Все до щенту, до крихітки...

Дивиться благально—сама б гора до такого Магомета в спідниці рушила б... Де там—планети залишили б свої місця, збіглися б до купи...

Моржуватий черевань басовито зареготав:

— Це вже ми багато, либонь, допіру хильнули, що аж планети у вас закрутились круг вашої красуні. Поет ви, голубоньку, їй-право, поет. І чого це ви в Райсоюзі?

— Е, Миколо Полікарповичу, як би ви хоч разок бачили... Сами поетом стали б, мандоліну в руки, і, як чотири кавалери, знаєте, під вікном: „четверо, четверо, любим ми вас!“

Клепацький не витримав такого знущання з мистецтва й сердито запалив цигарку. Навіть візаві протер окуляри, наче це допомагало перенести без корчів скрипучу пародію на Бородинів мотив.

— Ага, взяло!—злорадо подумав Клепацький, але відразу розчарувавсь. Виснажений сусіда меланхолійно взяв знов бльокнот і почав спокійнісінько щось вираховувати.

— Стоїк, їй-право, стоїк—вже заздрісно стало письменникові і він безнадійно поклав під подушку проєкт Александрова.

Бородань скрипів далі, вже без співів:

— Думаєте, Рахновський не встояв? Ні, уявіть собі, не взяла його дамочка, як не зрутила, як не благала:

— Не можу, каже, громадянко, хоч ви мене ненароком і любим уже назвали.

Зашарілась вона трішки, що один гачок розігнувсь—іще стала краща.

— Так, любим назвала, бо певна, що ви зробити те, що я прошу; допоможете бідним людям і... мені.

Малесенький наголосочок на останньому слові, а, може, й здалося, це Рахновському.

— Не можу, не просіть,—не здається.

— Зможете! Зробите!

— Ні!

— Не відступлюся, спокою не дам.

— Ні!

Так і пішла з нічим. Не дав нарядів Рахновський, та й справді, самі розумієте, не робляться нашвидку такі справи.

Та другого дня, третього знов вона тут, як весна після зими неминуча. Нове слізне прохання приносить від колективу, опис погорілого. посвідку від держстраху: „майна Чугаївського колективу в списках застрахованого не значиться".

— Бачите, каже, де ж їм допомоги дістати?

Бачите, он скільки погоріло... Дайте наряди, милий, хороший Петро Йосиповичу!

Уперся наш голова, як пароплав на мілизні, на своєму стоїть:

— Не можу не просіть, Рино Михайлівно! (чуєте—вже ніби до старої знайомої!).

Я, грішна людина, думав собі: це він одмовляє навмисно, навмисно й не розкаже доладу їй іншого шляху щоб вона отак щодня ходила до нього. Всі ж бо на неї задивлялися. Той чогось купив нову краватку, той голитися щодня почав, той просить ближче до проходу поставити його стіл. А як зайде вона до Рахновського—чогось сила справ з'являється. Все стукають:

— Дозвольте зайти на хвилиночку. Тільки одного папірця підписати. Дуже спішно. Вибачте.

— Ех, і довго ви це розводите,—позіхнув Микола Полікарпович на радість Клепацькому—(навіть моржа почало вадити!)—щож: дав Рахновський наряди чи ні?

— Е, почекайте, Миколо Полікарповичу! Ясно, що дав, та як? Колись увечері вертає Рахновський додому. Бачить—коло будинку шпаціруе якась жінка струнка.

— Я, каже, на вас давно чекаю. На службі перешкоджають нам говорити од серця.

Приймає і цю атаку впертий голова райсоюзу.

— Будемо говорити, якщо хочете, тільки не про ту справу.

— Ні, Петро Йосиповичу, тільки про ту справу... А вже тоді...

— Що тоді?—хоче піймати натяк настирливої красуні.

— А тоді вже поїду до своїх чугаївців порадувати одержаною допомогою. От будуть щасливі, от дякуватимуть!

— А хто ж мене подякує?—заводить недвозначно Рахновський.

— Вас подякує радянська влада, що ви допомагаєте її улюбленій дитині—сільському колективові. Коли ви дасте наряди?

— Ні, Рино Михайлівно! Жарти набік. Серйозно повторюю і востаннє: нічого ви від мене не доб'єтесь. Цього я зробити не можу. І не візьміть всерйоз моїх брутальних натяків. Ви—жінка гарна, сами знаєте, і якось мимоволі збиваєшся на такий тон. Та й перевірити хотів—чи справді ви використовуєте свою красу, щоб вплинути на мене.

Голосом своїм глибоким і щирим:

— Петро Йосиповичу! Не треба хитрощів. Я завжди просто кажу, так і тепер: авжеж, я використовую все, що я маю, як жінка, щоб добитися свого. Не криюсь, бачите, і тому дайте мені руку та пройдемося трішки, бо це безглуздя стовбичити так довго біля ваших дверей.

Вечір морозистий, бадьорий. Сніг там іс-

криться, м'яка постать попліч, тонкі пахощі, профіль і все таке інше... А розмова, Миколо Полікарповичу, незвичайна:

— Ви чули, хто я така зроду? Чули, що в мене нікого й нічого немає тепер Ви праві, коли хотіли сказати колись—у мене залишилась тільки жіноча краса. Будь ласка, скажіть що робити жінці в такому стані? Чи не вірно я чиню, добиваючись від вас нарядів? Це ж початок моєї реабілітації. А ви цього не хочете, злий!.. Ви хочете, щоб я залишилася безправною жінкою з самим одним гарним тілом. Це ви такий комуніст? Штовхаєте мене на проституцію?

— Та, що ви, Рино Михайлівно!—щиро обуривсь Рахновський.—Звідки ви це взяли?

— Бо не даєте нарядів.

— Ах, знов ці набридлі наряди!

— Вони мені ніколи не набриднуть, поки не дасте.

— Вимагаєте неможливого.

— А штовхати жінку на розпусту можливо?

— Ви знов своє?

— Іншого виходу немає.

— Ну, чому немає, мила Рино Михайлівно?

— Це ви ненароком „мила“ сказали?

— Ні, навмисно, щоб показати, що ви—одно, а наряди райсоюзу—інше.

— А для мене це—одно...

— Що це? Натяк знов?

— Ніяких натяків! І так само без ніяких натяків: невже ви не помічаете, що я змерзла, і невже у вас не вистачить сміливости, як ото на початку нашої сьогоднішньої зустрічі, мене запросити до себе? Боїтесь?

— Ні, не боюсь.

— Боїтесь, так само, як нарядів дати чи, вірніше, боїтесь, щоб їх після цього не довелося б таки дати.

— Після чого?

— Після того, як я буду в вас гостею і говоритиму там знов про наряди.

— Ну ви й уперті, як... більшовичка.

— А ви зовсім не більшовик, бо боягуз, яких я мало зустрічала...

— Будь ласка, входіть!

— Отак би давно...

Двері рипнули. Холостяцька квартира з колись реквізованими в буржуїв м'якими меблями. Тепло, затишно і все таке інше..."

Клепацькому терпець увірвавсь. Навмисно голосно закашляв, зліз із полиці і вийшов у коридор. Поїзд саме проминав якесь промислове селище і в темному чотирикутникові вікна полум'яним жовтогарячим язиком дихав під чорними хмарами димар і миготіли рясні ліхтарі, нагадуючи ще далеку мету подорожі.

Притуливсь чолом до холодного скла й намагавсь розвіяти безсилу злість проти скрипучого бороданя. А той, чути здалека,

смакував далі подробиці роману голови райсоюзу з „розкішною дамочкою“.

— І все таке інше,—перекривив Клепацький нудного оповідача.—Ну, і мовочка, ну й порівняння: „як рекляма патентованих засобів визлочується“! І коли він кінчить? Трьома фразами можна переказати всю цю звичайнісіньку любовну історію, а як не трьома, так не так же по-міщанському. От не вміють люди оповідати! Псують тільки матеріял...

Думки взяли звичний напрям і Клепацький заспокоївсь. Поїзд знов гуркотів рівним степом, коли-не-коли жевріло десь в далені багаття поночівників.

Голоси в купе на якийсь час притихли. В коридор, сопучи, один по одному, виповзли черевані й попрямували в його кінець.

— Це вже перед сном,—зрадів Клепацький і з полегкістю впірнув назад у купе. Пасажир на горішній полиці вже встиг роздягтися, але, як і раніше, тримав перед очима свою грубелезну книгу. Бльокнот стирчав з-під подушки, чекаючи, видимо на свою чергу.

Клепацький тепер уже з деякою повагою глянув на упертого кокусового подорожника й мовчки почав роздягатись. Йому теж, очевидно, треба було уважніше поставитися до проєкту Александрова. Вигоди м'якого вагону не використані. Треба надолужити.

Мужньо знов атакував складні креслення і безкраї стовпчики чисел. Намагавсь не помічати, як товклись унизу черевані, не чути, як сопли, лагодячи собі постелі, як трохи притишеним голосом бородань провадив далі своє оповідання.

— „Питаєте, Миколо Полікарповичу, звідки я знаю, як вони розмовляли, що робили? Та на суді Рахновський усе й розказав до цяточки. Жив він із тою Риною Чугай усього сім місяців, але висмоктала вона з нього все, що хотіла. На багато тисяч послали ми чугаївському колективу й борошна, й збіжжя, й заліза, й мануфактури, навіть грішми закредитували. А цей колектив був такий певний, як люди на Марсі... Може тепер у Чугаївці і є, бо тепер, куди не плюнь, колективи, за колективами справжніх людей не видно... Одержували крам і все таке інше на станції Чугаївці підставні особи з фалшованими документами. Заарештували тоді цілу банду спекулянтів. Усе одержане перепродували та давали добрий відсоток Рині Чугай (прізвища й минулого не перебрехала ніяк, все так точнісінько й було, тільки колектив вигадала). У неї самої знайшли силу блянків усяких, печаток, документів і все таке інше, як належиться таким павам.

А викрив усе Гаврило безрукий. Це колись прислали до нас висуванця такого, залізничника. Машиною йому десь руку помняло,

відтяли до ліктя, ну й годі робітникувати. Хлопець собі кмітливий, у партії здавна. В розпорядження райсоюзу. Ми туди, ми сюди: куди його діти? З нашою бо справою людина необізнана... Поставили за кур'єра листи розносити,—адже письменний...

Дає йому одного разу Рахновський цедулку:

— Однеси мені на квартиру, передай дружині.

— А це,—питає,—в яких справах?

Спалахнув Рахновський гнівом:

— Не твоє діло! Неси, коли наказують!

— Товаришу Рахновський, я не в вас працюю, а в райсоюзі. Приватних листів носити не мушу.

Втямив голова, що спіткнулося, поправляється:

— Бачиш, це в справах Чугаївського колективу. Вона до них причетна. Клопочеться за земляків своїх. Розумієш?

Скорився Гаврило безрукий, несе цидулку, сам думає: вона—Чугаївна, станція—Чугаївка, колектив—Чугаївський... Погано, коли дружини керівників у діла установ зазирають, та ще про земляків клопочуться. Якби з цього іншого клопоту не було... Приходить—саме Чугаївна в прихожій з якимось гостем прощається, він її в ручку цілує:

— Не турбуйтеся, Рино Михайлівно, ввесь крам миттю куди слід переправимо. Всі наші напоготові.

Ще раз у ручку—цмок, закаблуками—стук, через ліве плече—круть, пішов. „Мабуть, із офіцерів колишніх такий верткий, — думає Гаврило, — гарні „наші“ в голови нашого. Теж, може, з „земляків“? Не таким колективом тут пахне...“

— Вам що?—Чугай до нього, на вустах зневажлива викривка.—Ах, від Рахновського!—протяжливо та з докукою. Ну що він там?—читає цидулку. — Якесь засідання! — гнівно папірця пожмакала та на підлогу. — Перекажіть йому, що я хочу сьогодні йти до театру. До театру, втямили?

— Чого ж не втямити? Так і скажу: „бариня, мовляв, гнівалися й хочуть до театру, а справи хай підождуть“.

— Що? Нахаба! Я скажу Петру Йосиповичу!

— Я й сам йому дещо приемного скажу. І пішов, грюкнувши дверима... З того й почалося. Щодня бюро осередку засідає, а там і ввесь осередок, правління наше, потім комісія, ревізія, слідство—і до суду докотилося. Шкодували ми за Рахновським чимало, ну а ті, більшовики, їм хіба жалощі? Б'ють, дихати не дають. Хоч чужий, хоч свій — колишній. У своїй хаті гнилизна, кажуть, гірше за околишнє болото...

Питали слідчі Рахновського:

— Невже ви за скілька місяців ніяк не догадувались, вірили їй, як бузувір ідолу?

— Вірив, каже, саме як ідолу, вчадів од неї. Вона мені подячливі листи показувала. Десь їздила інколи, казала в колектив. Гадав—щиро на новий шлях ступила. Якже не допомогти? Мана найшла...

— Не мана, кажуть йому, а забули ви обов'язок свій радянський, ще й комуністичний, і доведеться вам багато років про це метикувати, а їй, може, зовсім більше не думати.

Зблід Рахновський, аж губи трусяться, питає:

— Невже в неї ще є якісь підозрілі вчинки, зв'язки?

— То ви вже на суді побачите, але от що цікаво—ні пари з уст, куди вона запропастила гроші. Не може бути, щоб тринькала все на себе. Ви ж її і годували, й зодягали, возили на всякі гулянки. А де тисячі? Тут і заковика...

— Невже Ка-ер?

— Можливо...

Похнюпивсь Рахновський. Так сірий до кінця процесу й був, тільки волосся чорне кучерявиться й смішно, що воно кучеряве— не до лиця, коли справа така сумна...

А вона—геройська баба, їй-право! Ріже на суді вперто й просто, як ото Рахновському колись:

— Ви мене всього позбавили, крім мого тіла. Що я мала робити? Я тілом і заробляла...

— Нащо ж ви з спекулянтами плутались?
— Щоб більше заробити. Не могла ж я бути звичайною повією.
— Ви ж шкодили радянській владі.
— Я її ненавиджу, вона одібрала в мене все. Я всіх вас ненавиджу.
— І Рахновського?
— І Рахновського ненавиджу, бо мусила йому продаватися.
— Ви бачите, як він страждає?
(А він, справді, як почув таке з уст колишньої коханки — аж ізнітився ввесь, ось-ось заридає, як мала дитина. Любив таки її, видимо, не на жарт. Тішився з її фалшованих обіймів—якже тепер не страждати?)
— Я страждала більше.
— Де гроші, що ви їх наспекулювали?
— Я не скажу.
— Ви розумієте, що це викликає різні підозріння?
— Розумію.
— Де ж вони?
— Я їх сховала.
— Нащо?
— Щоб колись мати змогу не продаватися.
— Ви їх мусите повернути, бо це гроші крадені.
— Ви в мене вкрали більше.
— Громадянко, ви ображаєте радянську владу!
— Я вам сказала—її ненавиджу.

— Ви розумієте, що вам загрожує?

— Я завжди це пам'ятала, роблячи те, що я робила.

— Ви повинні викрити всі подробиці ваших справ, бо, крім вас, тут іще багато злочинців.

— Це вам не легко буде дізнатися.

— Але ми дізнаємось.

— Спробуйте!

Отак розмовляла злочинниця й морочила голову слідчим аж шість місяців. Що не спитають—„не скажу", „не хочу", „Спробуйте сами". Вимокріли коло неї, виснажилися, а майже нічого більше, ніж при самому арешті, не викрили. Товче своє:

— Я вас ненавиджу і ви мене ненавидите. Про що ж нам розмовляти? Була б я на вашому місці—знищила б вас,—та й годі...

Сама на вищу кару, як бачите, набивалася —ну до неї й засудили... Про що лбаєш, те й маєш... Але не думайте, Миколо Полікарповичу, що тут вже й хрест, що її тоді й до стінки. Ні! Тут найцікавіше й починається".

— Так ви би з найцікавішого й розпочинали,—напівсонним голосом попрікнув Микола Полікарпович, що, витягнувшись брезьким тілом на полиці, ще більш став подібний до моржа черевом догори, з плискуватою головою без шиї, рідкозубим ротом, похилими, лоєм наллятими плечима, вужчими за роздутий тулуб, та наче одрубаними короткими ногами.

— Як можна, Миколо Полікарповичу,—заперечив його бородатий однопорідник, зануривши граблястого п'ястука в чорну бороду-віяло.—Це ж ціла повість, можна сказати, а ви хочете швидко, чи саме найцікавіше. Цікаве — не буде цікаве, як що не знаєш, звідки йому початок. А солоденьке п'ють та їдять після гіркого та не стак смачного. Проте всякі й смаки бувають... Казали раніше: кому піп, кому попадя, а кому й попова дочка. Отож не знаю—чи й справді кінець оцієї історії вам уподобається...

— Та кінчай ти, стара мазнице, мерщій, бо вже й спати, як хтось там писав „як із ружжя хочеться" — мало не простогнав Клепацький.

Скрипуче дзижчання бородання вкрай розґвинтило нерви, лізло не тільки у вуха, але десь вкручувалось просто в скроню, потилицю, перенісся. Кожне слово бородання не минало роздратованого слуха, кожне слово новим гвіздком забивалося в череп і додавало нового болю. Клепацький перевертався з боку на бік і знов злісно позирав на виснажену фіґуру сусіди, що без найменшої втоми й хвилювання періодично то лежав горілиць, заплющивши очі, але не знімаючи телескопічних окулярів, то виймав книгу, бльокнот і методично щось там вираховував, нотував...

А той, унизу, як циркулярна пила скрипить та рипить...

— Ох, Сашко, вірний приятелю, коритимусь відтепер твоїм порадам без вагань і заперечень...

Пила робила своє діло:

— Так от сиділа Рина Чугай перед вироком у бупрі аж шість місяців. Сиділа в окремій камері (сама добивалась!) і побачили б ви, що вона з тої камери зробила. Будуар, чисто будуар у заможній квартирі за старого режиму. Тільки без розкішних меблів, звичайно, хоч, коли б дозволили, вона і меблі в бупр притарабанила б, як сорока всяку блискучу непотріб. Занавісочки, килимки, скатертинки, туалетні причандалля, малюнки на стінах і все таке інше...

Зайде слідчий або хтось із адміністрації, ревізійної комісії якоїсь чи сторонніх відвідувачів-екскурсантів до камери Рини Чугай—та й стане, мов остовпілий. Невже тут ув'язнена?.. Начальник бупру похваляється:

— У нас, каже, бачите, як—краще за міську квартиру! Речі особистого вжитку дозволяємо.

Але тут не в тім сила, що дозволяють, що ні. Певно, що бупр—це не стара тюрма. В сірих халатах не ходять і на нарах не сплять. Але тут, Миколо Полікарповичу, ця жінка показала й доказала, що вона справді жінка в повному розумінні цього слова.

Не бачив її ніхто в бупрі погано зачісаною, нечепурно зодягненою, без духовитих, тон-

ких пахощів, без рівного, безтурботного вигляду, наче, дійсно, десь у своєму будуарі господиня приймає гостей. І вона таки саме як гостей приймала й поводилася з усякими слідчими, начальством бупрівським, немов би вони приходили до своєї доброї знайомої, немов би захотіла вона, взяла котрогось під ручку та й подалася десь на прогулянку за місто, немов би не загрожує їй смертна кара...

— Слухайте, — каже начальникові бупру, я б на вашому місці ніколи б не носила такого широкого галіфе. Це ж тільки сухоногі, кістляві хочуть цим, бідолашні й наївні, обдурити нас, жінок. А ви, маю надію, крім кісток, маєте ще й м'язи непогані...

— Я не прийшов сюди розводитися про галіфе та жіночі смаки.

— Але ж ви говорите з жінкою! Дозвольте ж їй висловлювати свої погляди. Між іншим—чого це ще й досі жадного народнього комісара-жінки немає в союзному раднаркомі? Що це за рівноправність? Що це за висуванство жінок? Слухайте, а чи ви чули про якусь жінку—начальника бупру? Мені здається, що я була б доброю начальницею бупру... Подивіться на мене! Ну! В очі...

— Ще раз кажу—не прийшов сюди жартувати. Щонебудь вам потрібно від адміністрації? Задоволені своїм станом?

— Вибачте, дорогий начальнику бупру! Я

гадаю, що ви саме й прийшли жартувати. Я, як і всі інші тут, страшенно задоволена зі свого стану—ну, просто, як гарненькі срібні рибки на чудовому, жовтому, гарячому пісочку. Зосібна я мушу вам заявити, що звикла щодня мати теплу ванну на 28 ступенів і поки ви мені її не даватимете—я всім казатиму, що зі свого стану тут я не задоволена ніяк. Чуєте, лицарю в галіфе?

— Щоденної ванни ми тут давати не можемо. Ви маєте і без того багато чого—чого інші ув'язнені не мають. Котрі бідні—їм нічого сюди принести, як ото вам. Не подобається мені, правду кажучи, це. А ви ще—ванну!

Хоча начбупру суворо, — вона далі й знущається й заграє ніби:

— Але я маю таке препогане тіло, що вимагає клопітливої звички щодня купатися, інакше воно змарніє. Я вже тут страшенно змарніла, подивіться на мене. Не так з-під лоба, ясніше, мій лицарю!

А насправді вона не змарніла, а стала ще приваблива, ще граціозніша. Трохи зблідла й риси обличчя потоншали, постать стала стрункіша. Під очима залягли темнуваті тіні —і очі стали ще глибші, ще вразливіші... Чому жадний художник не натрапив на неї, як натурницю, та не увічнив її в своєму мистецькому творі!

У Рахновського була її картка, але, знаєте,

Миколо Полікарповичу, недурно жінки вигадали тепер моду на низько насунуті на очі капелюшки й високі хутряні коміри в зимових убраннях. Не видно форми голови, нема лоба, одної з найхарактерніших і найшляхетніших частин обличчя. Не вгадаєш шиї—термометра молодощів і свіжости. Не добереш, які плечі, тобто не знатимеш, яка буде уся постать. Хитро вигадано! Не такими, звичайно, як Рина Чугай—їй би Фріною ходити по землі, а не виконувати оті хитрощі модні... Проте саме така картка в Рахновського й залишилася—мов ластівчана голівка виглядає з гніздечка, бистрими виблискує очицями...

-- Знов поезія, голубоньку!—чи то зідхнув, чи позіхнув, морж.—Чули вже, що дуже була гарна. А от що там незвичайного скоїлось,—ще не чув, хоч ніби ви парлографом сиділи в камері.

— Ех, Миколо Полікарповичу, женете ви мене, мов бігуна на гандикапі. Добре... Оминy багато цікавого... А про парлограф це ви надаремно. Свідком я на суді був (другорядним, звичайно), ну і так іще, стороною, дещо дізнавсь.

Так про суд не говоритиму багато. Знов, як і на початку слідства, Рахновський плаче, кається, а вона, мов на трибуні відома, вславлена доповідачка полемізує з наївними опонентами. Що раніш казала, те й тепер каже. Чого не казала—ні пари з уст і на суді.

— Щирим визнанням ви можете полегшити свою долю,—кажуть судді.

— От я щиро й признаюся: я вас ненавиділа, ненавиджу й ненавидітиму. Якщо хочете, полегшіть мені за це долю, відпустіть на волю,—відповідає, а голосок такий, що ніяк не второпаєш: чи глузує, чи жартує, чи серйозно говорить.

Казав мені один знайомий виконавець багатьох присудів:

— Довелося одного бандита розмінювати. Одчайдушний забийголова! Людей давив, як курчат. Так і казав на допиті: узяв там того за шийку, притис трішки, а воно й ручки попустило, не тріпається. Тоді фінкою—смик, щоб вірніше було,—воно й холодне...

Так... Як вивели бандита до тину мурованого, очей просить не зав'язувати. Тільки хотіли стріляти, раптом як гукне:

— Стій, хлопці, щось скажу!

Спинились: може ще викриє якісь злочини, абощо.

— Ой, держіть мене ззаду, бо упаду!—і регоче...

Такого, каже, песиголовця бачив, ну ця красуня тої ж породи, тільки вища від звичайного хамла. Тонко в'яже. У того фінка, а у неї язик, мов бритва. Не задумується. Таку не сполошиш.

І, справді, не сполошилася вона й тоді, як суд вийшов і проголосив:

— До найвищої міри соціяльного захисту...

Пішла з суду зі сторожею, наче не сторожа її веде, а вона на чолі за командирку. Не здригнула. Не змінила й рисочки. Не про неї немов говорили. Аж у залі всі перешіптуються—оце так підсудна! Дехто навіть милується, дехто каже—ну й стерво! А якась бабуся богомільна запевняла: має велику віру й надію на вищу силу...

І щоб ви думали? Хоч не та вища сила, що про неї бабуся гадала, а таки допомогла злочинниці.

Вже готувалися виконати присуд — зненацька телеграма з центру: „Рина Чугай повідомила про свою вагітність. Згідно закона виконання присуду припинити. Факт вагітности підтвердити свідченням лікарської комісії".

— Он чого—метикуємо,—вона така спокійна була на суді. Але ж чому вона там таки про це не сказала? Невже надіялася на інший присуд? Дивно ще й те, що не помітив ніхто вагітности - адже півроку була в бупрі, поки йшло слідство. Мала б справа Рахновського, мовляють, уже й назверх визначитися...

Про самого Рахновського вже й не кажу. І плаче й сміється, зачувши про таку несподіванку:

— Як це, думає, сталося, коли Рина частенько говорила: „діти—це загибіль для мене". Бачити вагітну жінку не могла без стра-

ху й огиди, — це, казала, каліки. Це наше жіноче прокляття, найтяжча хороба на світі. Це те, що робить нас, жінок, тваринами. І коли вже людство щось вигадає, щоб позбавити нас від цього лиха,—адже тільки тоді настане дійсно наша рівноправність із чоловіками...

Найменший натяк на вагітність—і вона в перестрасі летіла до своєї постійної лікарки, Розалії Семенівни, за негайною допомогою. Це було єдине, що виводило її з незмінної рівноваги, позбавляло звичайного кокетливоіронічного тону й поведінки.

А Рахновський так хотів дитини, мріяв нею закріпити їхній союз і дивувався, що вона, маючи таку ніби довершену жіночу вдачу в усьому іншому, була, здавалося, зовсім позбавлена материнського інстинкту. Навіть малих дітей бачити не могла без призирства й обридження:

— Жабенята! Шматки людського м'яса, що роблять жінку коровою, виривають із суспільства, притинають до ліжка, ночов і пелюшок, плюндрують найкращі роки життя—кати наші.

Не бачив ніколи, щоб Рина посміхнулася колинебудь дитині, не те, щоб побавилася з нею. І раптом—вагітна... Ясно, що від нього, Рахновського. Ясно, що за пару місяців він буде, як кажуть, щасливим батьком. Так, щасливим, хоч і він і вона ув'язнені, на багато років ізольовані від суспільства, затавровані

ганебним злодіяцьким тавром. Та легше буде пережити ці роки покути тяжкої, знаючи, що після тебе лишиться частина твого єства, маленька нова істота, продовження твого життя. Це—йому, Рахновському. А Рині—це подвійне життя. Дитина, що її вона вважала за прокляття, загибіль, трагедію—ця дитина її рятівниця, визволителька від неминучої смерти. Як вона повинна любити немовлятко, як пестити його! Як скрасить воно її карний період, полегшить його... А там, може, справді вона покається, відкриється нове життя, чесною працею вони спокутуватимуть свою тяжку провину.

Рахновський вишукував способу передати коханці записку, де клявсь у своїй незмінній любові, прощав усе зле, що вона, Рина, йому спричинила, прощав, що мало не довела до самогубства: хотів був у камері повіситись після її безжального, прилюдного визнання на суді, що вона його ніколи не любила, придурювалася, аби висмоктати з нього все, що їй було потрібно... Адже тільки віра у взаємну любов допомагала йому переживати тяжкі хвилини перших днів арешту, коли перед ним розкрилась безодня ганьби й сорому. І от була рушилась безповоротно надія на сумирне життя... Кохана людина, виявилося, нещадно ошукала його, завела у безвихідну пастку—і тая пастка впала на нього, несподівано позбавила волі, зробила злочинцем...

Тепер все інакше, тепер знов можна ди-

хати вільніше. Він любить Рину, як давніше, і сподівається, що майбутня дитина нерозривно пов'яже їх, викличе в неї хоч крапельку любови до батька маленької рятівниці. Ах, як він її любить!

Цедулку Рахновського перехопили...Читали потім на суді... От я і знаю про неї... Та все це квіточки, Миколо Полікарповичу, ягідки були потім...

За скілька день нове здивовання обняло всіх, новий пішов поговір та поголоски, догадки та побрехеньки.

Була лікарська комісія згідно припису з центру. В складі тої комісії була й відома в нашому місті лікарка - гінеколог Розалія Семенівна, що про неї вже згадував. До неї в клініку завжди з бупру в родильних справах зверталися, бо не було в бупрівській лікарні такого відділу. Спритна така трясогузка з чорненькими очицями.

Оглянула комісія Рину Чугай і підтвердила її заяву. Вагітність, дійсно, є. Але, супроти загальних сподіванок та розрахунків, вагітності тій всього півтора - два місяці... Свіженьке, сказати б, діло... Оце так-так! Хто ж би це змудрував!?

Пішов акт лікарської комісії до центру. Звідти наказ: „вирішення припинити, виконання присуду лишається в силі. Прокуратурі негайно розслідувати справу з вагітністю Рини Чугай".

Прокурор, певна річ, насамперед до неї:

— Будь ласка, чи не можете назвати прізвища батька вашої майбутньої дитини?

— Який ви нечемний, прокуроре! Хіба в жінки питаються про такі інтимні справи? Це неделікатно... Навіть у бупрі.

— Саме в бупрі це особливо делікатна справа, щоправда в іншому, ніж ви гадаєте, значінні. Ви були ввесь час в окремій камері. Хтось міг використати таке становище і...

— І зґвалтувати мене, ви хочете сказати, шановний прокуроре? Мені здається, що ви не щирі й думаєте: вона сама могла скористати з такого становища.

— Я повторюю: хтось із адміністрації чи наглядачів міг таке вчинити з вами і нема ґарантій, що не повторить це з кимсь іншим, зловживаючи своїм службовим станом та безпорадністю ув'язнених тощо. Ви повинні допомагати нам викрити таку особу.

— Мені смішно, прокуроре! Невже я можу допомогти карі мого рятівника? Хоч би він був дійсно брутально зґвалтував мене. Ви поганої думки про моє сумління, а я кращої була думки про вашу кмітливість.

Бачить прокурор, що, дійсно, дурником вискочив, інакше питає:

— Хто до вас останнім часом сам один заходив?

— Ви оце, прокуроре, сам один у мене в гостях і виявляєте стільки впертої ціка-

вости до моєї персони, що я сподіваюся вас бачити в себе ще один раз.

Почервонів прокурор, облизня з'ївши, більше й не заходив. Іншими способами поназбирав деякі відомості і в результаті заарештував начальника бупру (він, між іншим, собі другий костюм замовив—без галіфе).

Клянеться начальник бупру, що ніяк до цієї справи непричетний. А був він хлопець бравий, із робітників-червоноґвардійців,орден мав, комуніст, кажуть, хороший. Аж ніяково було брати його — та всі докази звернені проти: і заходив до Рини Чугай часто, і лишавсь сам один у неї довго.

Бравий не бравий—забрали, хоч усе робітництво в місті заворушилося: не може бути, щоб він на таке діло пішов. Червоного ордена дурно не дають. Невже поміщицька дочка красою спокусила того, хто поміщицьке військо аж у Чорне море разом з іншими червонарами загнав?

Та нічого не поробиш. Як є підозріння— закон для всіх суворий і невідмінний.

Пахне діло безперечним криміналом, хоч пише начбупру заяви всім і всякому, просить старих бойових товаришів заступитися, не дати загинути по-дурному, за казнащо...

Посилає прокурор до Рини Чугай свого помічника молодого. Так, мовляв, і так, сам начальник бупру признавсь, що бував у вас тет-а-тет. Навіть казав, що ви сами з ним

загравали, жартували з приводу галіфе і все таке інше. Одвертий, мовляв, хлопець, до цяточки все виказує. Кожне словечко.

Посміхається Рина Чугай до помічника прокурорового:

— Чоловіки, кажуть, одвертіші в інтимних справах і злегка наважуються на компромітацію жінок, а я — жінка і викривати свого кохання не хочу. Якщо начальник бупру при мені сам скаже, що був близький зі мною, тоді, може, я й повірю, що нікому вірити не можна... Між іншим, я дуже вас прошу, високоповажаний помічнику прокурора: не носіть таких жахливих краваток! Ця пожмакана ганчірка надає вам вигляду перманентного неохайника, а це абсолютно ніякій жінці не може подобатися та й взагалі неестетично... Скільки вам років, доречі?

Пішов і помічник прокурора з облизнем, утямивши, чому його патрон сам до ув'язненої красуні не навідавсь, йому доручив... Прийшовши додому, став перед люстром і люто зірвав із шиї дійсно препогану краватку.

— Чортова крутійка! Не промине шпильку загнути хоч кому. Походи до неї—теж у якусь влипнеш історію...

Загрузла справа, як автомобіль на старій греблі після дощу. Ні назад, ні вперед. Живе Чугай у камері, як і під час слідства, з усіма захожими жартує, посміхається і невтомно леліє свою жіночу красу: в нового, бач, на-

чальства знов домагається щоденної ванни— тепер, мовляв, вона їй потрібна ще більше...

Дізнавсь Рахновський про наслідки лікарської комісії і занімів. Сидить у камері, недвижними очима на якусь шпаринку в стіні натрапить і так годинами. Боялися—доведеться вести до невропатолога. Потім зачав проситися геть із цього бупру в інше якесь місто:

— Не може, каже, й через ґратку дивитися на знайомі дахи. Все життя перед очима встає, рве на частки серце. Хоч куди, аби звідси.

Змилосердилися з нього й кудись заслали. Більше ніколи Рахновського ми й не бачили. Скільки амнестій після того різних—не вертав. Може помер із горя? Заподіяв собі лихе? Ніхто нічого не знає... Та й взагалі інтерес до нього зблід, розвіявсь, як пара над гудком. Прогудів, прошумів своєю справою і зник, не чути нічого. Проте Рина Чугай ще раз звирувала все наше місто невеличке, ще раз дала матеріялу для поговору й мудрим і дурним...

Заходить одного разу доглядачка—Рина Чугай її покликала,—а в неї, у Чугай тобто, вся рука кров'ю багряніє. У вікні шибка розбита.

— Хотіла, каже, квартирку прочинити, оступилася з табуретки, порізала склом геть усю руку. Ведіть на перев'язку.

Перев'язали їй руку. Подряпана неглибоко,

нічогісінько серйозного. Просить лікаря бупрівського:

— Щоб вас не турбувати більше, дайте мені трошки йоду. Сама маститиму, воно й загоїться. Присохне, мовляють, як на собаці.

Сама довірливо так дивиться, ясно. Губенятами звивистими посміхається.

Посміхнувсь і лікар з такого чудного собаки, повірив облесниці і дав скляночку йоду та ще якихось специй, хіни, тощо, для її „хатньої аптечки", як Чугай просила... Дорого потім лікареві коштував цей подарунок.

— А не думали ви, що ув'язнена може отруїтися?—питали потім його.

Лікар кається, латинським прислів'ям виправдовується:

— Людина, мовляв, я і ніщо людське мені не чуже. Шкода стало цієї ніжної жінки та й казала вона так же ласкаво, так же благально! І найменшого сумніву не мав — от і все, що маю на виправдання. Карайте, заслужив...

Та зовсім не труїтися плянувала Рина Чугай. Надто вже вона любила життя, щоб зважитися на таке. Жартувала потім на допиті:

— Не карайте лікаря. Він ніяк не повинний. Для такої жінки, як я, труїтися—фі, як це неестетично! Коли б я вже обирала спосіб не бути—тільки морфій. Заснути й не прокинутися. Це я розумію, а отрута—брр...

Плечима здригає так природно, наче й

справді—а, мабуть, таки й справді—й думки не терпить про якусь „неестетичну смерть“.

Про життя, не про смерть вона дбала, обдурюючи лікаря, боролася за своє життя, мов ящерка, що ладна хвіст собі відламати, аби втікти.

За скілька день після того мала Чугай ванну (всі ув'язнені в лазню ходили, а їй таки дозволили в бупрівській лікарні купатися). Вийшла з ванної кімнати, скаржиться доглядачці:

— Щось мені крижі болять. Коли б не захоріти.

Вагітні жінки в інших жінок, котрі вже перейшли цей життьовий досвід, завжди викликають співчуття

Втішає доглядачка Рину:

— Заспокойтеся! Це так воно й буває. Кісточки ваші розходяться, щоб було просторніше зародкові та щоб потім вам було легше. Це болить на гаразд, не на лихо.

Згадувала потім доглядачка:

— Я ж до неї, як мати до дочки, як сестра старша, а вона... Ех, і люди на світі—як у пісні: „Я до неї з щирим серцем, вона—з неправдою“.

Зайшла другого ранку доглядачка до камери чугаївниної, а та на ліжку бліда-бліда й стогне. Доглядачка до неї перелякана:

— Що це з вами?

— Казала вам учора—болить мені. Мабуть

ванна надто була гаряча. От і скоїлось... Не буде вже в мене дитини. Півтретя місяця тільки й носила...

Схлипує, руками затуляє страдницьке обличчя. Доглядачку теж сльоза бере. Жаль на розбиті матерні надії, шкода на злощасний випадок.

— Винесіть усе це, будь ласка. Не можу чути цього паху терпкого. Викиньте десь в убиральні, щоб ніхто й не бачив! Лікаря до мене покличте...

Понесла доглядачка закривавлене відро та не в убиральню. Чи її сумнів узяв, чому вилити загадувала так, щоб ніхто не бачив, чи цікавість жіноча підбила придивитися—сама не знає...

Покликав новий начбупру лікаря:

—Дивіться! От як нас обдурити хотіла Чугай.

Дзвонить прокуророві:

— Так і так... Симуляція аборту.

Прокурор—радий-прерадий, пам'ятає, як Рина Чугай із нього глузувала, як сів він маком на її справі, ніяк її не розплутавши за шість довгих місяців.

Наказує начбупрові:

— Ні словечка Чугай, ніби ми ні про що не догадуємося, ніби повірили їй. Попадеться аж тепер пташка в сильце!

— А вжеж попадеться, — відказує начбупру,—тепер її напевно розстріляємо. Адже не її, дитину милували.

— Ах, чорт! — скрикує прокурор. — Почекайте, сам приїду, бо тут знов якась хитра штука: чого б вона симулювала аборт, як це їй несе неминучу смерть... Може й справдішній аборт, ви там не роздивилися. Привезу експерта, Розалію Семенівну абощо. Вона ж її і раніш оглядала.

— Та що ми — маленькі! — образивсь начбупру. — Тут експертиза проста. Ось перед очима речевий доказ...

— Ну, так боялася, що далі критися з симуляцією вагітности неможна...

— Так нащо б їй прискорювати свій кінець, сами казали?

— Тьху, і то правда! Ну, то, може, вона помилилася — ніякого аборту немає, лишилась вагітна, а це якась там гінекологічна пригода. В цих справах ми з вами пас. Треба таки експерта. Їду...

Телефонна розмова кінчилась.

Начбупру затримав тим часом доглядачку: заплутавсь зовсім у здогадах — може вона провокує? Сам чорт у цих справах жіночих зломить ногу...

А до Чугай пішов бупрівський лікар, як просила, тільки попереджений, що робити, як триматися:

— Чув, що з вами лихо трапилось?

— Ах, докторе, біда! Вночі, сама, страшно... Боюся тепер захоріти. Дуже прошу направити мене до спеціяліста докінчити цю справу.

До Розалії Семенівни... Ах, ось і вона! Як я рада!

Удвох з бупрівським лікарем огледіла спеціялістка хору, з нетямущого лікаря сміється:

— Ну, як не розумієте, служіть за санітара. Піддержіть хору. Отак. Спасибі! Все. Лежіть тепер, любо, абсолютно спокійно, не ворушіться. Я певна, що адміністрація негайно відправить вас до клініки. Там беруся за якихось три дні поставити вас на ноги. Забудете, як нічого й не було...

Посміхається до Чугаївни ласкаво, а та теж рясними віями глибокі очі прикриває, куточками звивистих губів ворушить. Старі ж бо знайомі, не вперше зустрічаються, хоч ті зустрічі були не в таких обставинах...

Прийшла експертка та до прокурора в кабінет начбупра, доповідає:

— Факт аборту безсумнівний. Огляд дав усі потрібні докази. Можу скласти медичний акт. Надіюся, що його підпише й ваш лікар, що був присутній при огляді і бачив усе.

— Авжеж підпишу... Бачив усе...—Підтверджує лікар, переглянувшись покрадьки з прокурором. — Пишіть, Розаліє Семенівно! От папір, атрамент.

Недовгий був акт. Кінчався так: „хору обов'язково треба перевезти на скілька день до спеціяльної лікарні, щоб не було зараження крови чи інших ускладнень".

Подає прокуророві, чорними очицями грає, додає словами:

— Я, звичайно, в цьому офіційному документі не кажу, що можу рекомендувати свою клініку й власні послуги для дальшого лікування. Певна, що бупр, як завжди, користуватиметься саме моєю клінікою. Тут усі ці маніпуляції перевести майже неможливо. Раджу також не гаяти часу, бо жіночий організм дуже складна й ніжна машина. Попсувати її легко... Так от—чекатиму.

— Шкода, що ви цього не дописали,—з якимось незвичайним притиском мовив прокурор.

— Чому шкода? Хіба треба й таку формальність?—затурбувалась Розалія Семенівна. —Бачите, я квапилась, щоб мерщій поїхати до клініки й приготовити все для операції. Я ж думаю, що вже тут непотрібна й вільна?

— Ні, дуже потрібні і не вільні, Розаліє Семенівно! Я хочу вас затримати.

— Надовго?

— Це покаже дальший хід подій.

— Що ви цим хочете сказати?

— Те, що ви заарештовані, як запідозрена в співучасті нової злочинної справи Чугай... Товаришу начбупру, прошу папірця для офіційного розпорядження... Покличте сторожу.

— Ах!—тріпнулася трясогузка й очиці під повіки закотилися.

Довелося бупрівському лікареві мати справу

зі справжнісінькою жіночою гістерикою. Лаявсь на всі заставки, як його пацієнти з корпусу блатних:

— Ну й служба, бодай не казати! Краще самому в бупрі сидіти, ніж ці жіночі справи розплутувати.

— Скажіть краще — заплутувати й самим заплутуватись,— перепинив начбупру, — бо я однаковісінько нічого не тямлю в усій цій історії. Один уже звідси полетів турманом, боюся, щоб і нам не довелося з'їсти гарячого.

Як наврочив:

Лікареві за велику довірливість нагоріло дещо—не смій небезпечних специй видавати ув'язненим. Колишній начбупру повернувсь на свою посаду—задурно був заарештований, як і доглядачка. Зняли з нього й догану. Адже цілий місяць одсидів під ганебним обвинуваченням,—досить і тої кари. Новому начбупру довелося переводитися в інше місто, не встиг тут і звикнути.

А все Рина Чугай... Її цим разом і не допитували. Все Розалія Семенівна розповіла. Та як було й не розповісти, коли в неї на домівці знайшли приготовані для втечі валізи Рини Чугай, в них білизна з її ініціялами, грошей добрий оберемок (цілому райсоюзові вистачило б на місячну плату), документи на чуже ім'я. Справа ясна...

Ввечорі прибула підвода:

— Казала Розалія Семенівна, що племінниця їхня має їхати до родичів на село. Далекувато, так я й спізнивсь трохи—набирав кормів. Усю ж таки ніч їхати. І чого б ото поночі?

Далі вже неважко було дізнатися, як доглядачці, що мала бути в одній палаті з Риною Чугай, заготовила була спритна лікарка сонного знадіб'я, як тамо ж у клініці було приховане стареньке, немодне вбрання, хустка велика чорна на голову, як під подушкою лежав ключ від дверей на чорному ході.

За клінікою тінястий сад підходив до річки і там, на високому березі мала Чугай лишити дещо зі своєї одежі й записку на зразок:

— Не шукайте мене, я вже поза вашою волею. Рина Чугай.

Обмірковано все було до найменшої дрібниці. Навіть племінниця дійсно гостювала в Розалії Семенівни й мала вертати додому, тільки на другий день. Плян був складений по всіх правилах авантурного роману: втопилася, мовляв, і кінці в воду. Шукай, радянська владо, лікарчину приятельку!

Автомобілем у село, куди наймалася підвода. Це вже звільнений начбупру викликавсь. „Я, каже, тепер цю справу до пня розкопаю. Бач, який сором на мене навели!" В селі накрили ще одного із спекулянтської, банди: разом із Риною Чугай мав тікати далі аж на Кавказ. Хитра машинерія, але, знаєте, що

хитріша вона, то легше ламається, Миколо Полікарповичу"...

— Га? Що?—прокинувсь морж, почувши своє прізвище.

— Е, та ви й не чули кінця!

— Чув, чув—лікарка всю справу викрила,— виправдовувавсь сонний слухач.

— Воно й не лікарка, поправді. Але ввірвалася вервечка.

— Зовсім?

— Зовсім!—з неприхованим співчуттям до героїні свого оповідання зідхнув бородань.

— Ну, а вмирала таксамо по-геройському?

— Е, ні!—ожививсь оповідач, радий, що таки викликав якийсь інтерес у свого одороблуватого слухача. —Знаєте, як кішка: шкодить, шкодить, усякі хитрощі вигадує, а як карають—верещить, вуха затуляй!

Як не прийшли забирати її з бупру до лікарні другого-третього дня (з центром переговорювали) розпач на неї напав. Уся подушка мокра. Ввійде доглядачка, за комір її.

— Чого мене не беруть звідси? Ти що-небудь знаєшь? Говори! Говори! Брешеш, що не знаєш!

Була натягнутою струною, тепер безсилою мотузкою. І зовсім ясно стало, як смерти вона боялася, як задавалася раніше, коли впевнена була, що викрутиться. А як замкнулася пастка, заметалася в ній вовчицею, завила. Куди нахабство поділося, зухвалість

уся—і не знати. Кріпко вірила, що втече, обдурить усіх. Увірвалося...

Єдине в чому не зрадила себе: виходила востаннє з камери зачісана, мов тільки з модної перукарні, повіки й ті не забула припудрити, щоб не були помітні сліди від сльоз. Благала:

— Якби тільки не в лице! Якби не в лице!

А йти сама не могла. Ноги задерев'яніли...

Микола Полікарпович шумко позіхнув і сентенційно промовив:

— Як не вмирати—вмирати. Нема гіршої чи кращої смерти. Хіба од холери паскудно... Ну, спати вже пора. Ох-хо хо!

Клепацький знов обурено підвівсь зі своєї полиці:

— Цього мамута, дійсно, тільки холерою візьмеш!—і вийшов із купе покурити. Дививсь у вікно, провожаючи очима далекі вогники десь на степу, а в думках повставали картини з підслуханого.

... Ось іде вона, хижа жінка, з гострими пазурями і оксамитовою шкірою. Їй нічого губити. Вона свідомий шкідник... Шкідник? Куди мені по шкідники їхати, як він ось тут, у цьому оповіданні череватого кооператора і шкідник неабиякий, романтичний, можна сказати, шкідник. Справді бо: вся ця історія так і проситься на папір. І фантазувати нічого—готовий матеріял. Погано, що шкідничка ніби трохи „геройська“, як той

куркуляка казав. Ну так це ж із його погляду, куркулячого... Та не все ж і плохут описувати. Якби всі шкідники паршивенькі були — чого так іти проти них цілим радянським походом?.. Чого попередження завжди, як той поет писав: „гей не спи, робітнику, на панському смітнику вороги не сплять"?...

Вагон захитало на стрілках. Сила семафорів, ліхтарів. Велика вузлова стація. Двері деяких купе розчинялись. Заспані пасажири перепитували назву зупинки, нашвидку пакувалися. З ліхтарем у руці попрямував до тамбура вже знайомий кондуктор, скоса позираючи на кумедного пасажира-смоктуна.

— Чи довго стоятиме?

— Сорок хвилин.

— Ого! Це й повечеряти можна,—згадав Клепацький, що годувавсь сьогодні тільки розмовою гладких супутників „печіночка, ікорка, баличок, ще пляшечку"... Зассало, заканудило.

Зайшов у купе по шапку, пальто. Виснажений сусіда методично пакувавсь, засовуючи „Оборудование коксовых печей" у маленьку валізку.

— Чого він тут встає? Адже до нашої індустрії ще далеко.

Не зважаючи на Клепацького, мовчазний супутник вийшов із купе, блиснувши востаннє телескопічними окулярами.

За ним поплівсь і Клепацький. Шумкий

потік приїжджих мов на хвилях приніс його до буфету. Кутеляв якусь печеню й механічно роздивлявсь розпис поїздів, що великими чорними й червоними літерами заповняв усю протилежну стіну. Поряд стояло: „З Харкова“ і „На Харків“.

— Хм... За чверть години буде зворотний поїзд. Кілька годин—і знов буду вдома. Чи не покинути к бісу надуману подорож? Адже шмат матеріялу вже є... От Сашко здивується!

Послужливий носильник миттю спроворив квиток. Речі на плечі—і за чверть години знов у шумкому потоці Клепацький побачив високу постать недавнього супутника.

— Їжджай собі до своїх кокусових споруд, момоте без'язикий, а я вже краще додому, просто до письмового стола. Ех, повістонька ж висмокчеться!

Тепле, надихане повітря нового купе враз розніжило молодого письменника й він небавом проваливсь у сонну безодню зі спокійним сумлінням людини, що як слід виконала всі свої обов'язки й не потребує чим клопотатися. Мирне сопіння сусідів свідчило, що вони теж його нічим не клопотатимуть і не збираються ставати в пригоді, як матеріял.

Уві сні Клепацький чомусь посміхавсь, пучки іноді ворушилися, ніби він уже сидів удома за працею.

Харкова він мало не проспаві, не вмиваючись, прожогом на перший вранішній автобус—до Сашка.

— Ні, ти не гримай, що так скоро вернув. Або бий, але вислухай,—мовляли античні глибокодуми.

— Та ж слухаю, слухаю... Не зважай, що штани одягаю... Але що може бути доброго з купе м'якого вагона,—мовляю слідом за неменш глибокодумними іншими антиками.

— Чув уже про твою демократичність, але цього разу ти помиливсь: саме в купе я й натрапив на чудовий матеріял. Почув його з вуст товстелезного мамута... Розібрало навіть моржа...

— Що верзеш? Часом не тее в дорозі?—покрутив пучками коло лоба.—Тому й повернувсь, не доїхавши.

— Сашко! Вислухай, благаю!

Довго сиділи невмиті приятелі, ласуючи церобкоопівською ковбасою з невідомого варива і сьорбаючи бліденький чай.

Обличчя Сашкове дедалі хмарніло.

— Це чорт знає що: їде людина в індустріяльний район, шукає сучасного матеріялу, справжньої пролетарської теми, а привозить якісь контр-революційні спогади. Не бити, душу з тебе витрусити мало! Халамидник нещасний, розтяпа, ота сама, що їй ненароком дишло заїхало в рот! Щеня недорослети його в миску з молоком пхаєш, а воно

писок верне. За кого піклувавсь, кого напутював?

— Сашко, не лайся! Сашко!—слабо боронивсь Клепацький.—Справа ж не в тім тільки, про що писати, а як висвітлити.

— Висвітлиш на свою голову з куркулячих слів! Пиши, як хочеш—слова моєї поради не почуєш більше. Шлюс!

Розвітались приятелі холодно. Та Сашків душ не залив запалу Клепацького. Навпаки:

— Ось на зло йому напишу хорошу, інтересну річ, що про неї говоритимуть. Хай тоді спробує шпигатися. Бач, знавець знайшовся шляхів письменницької творчости. А як мені саме це в голову запало? Міняй, каже, свідомо оточення—от тобі й уся свобода творчости. Шукай свідомо матеріялу—от тобі й інтуїція. А як не завжди оточення змінює людину? Дурень і серед розумних дурнем буде, а розумний серед дурнів чи завжди подурнішає? Салтикова почитай: в якому перебував „Глупові“, а які речі створив—і тепер читають залюбки. Клясик! От що!

Злостився на Сашка, думкою полемізував із ним—і писав, пригадуючи кооператорове оповідання, винищуючи з нього банальності, додаючи звичайних літературних прийомів, вплітаючи в сюжет і фабулу власних спогадів з життя й прочитаних книг.

Робота посувалася швидко. Ображене самолюбство іноді й чудеса робить. Вийшла в

Клепацького, як він і мріяв, „повістонька“ чималенька.

Переписала начисто друкарка—Сашкові не поніс:

— Хай готову книжку прочитає. Обійдуся й без його нудних порад та кислющої пики.

Із почуттям власної гідности, твердою ходою впевненої людини, що має великий життьовий досвід і не боїться несподіванок, прийшов Клепацький до видавництва.

— От повість. Прошу видрукувати. Гонорар—як усім.

Редактор:

— Про гонорар—потім. Спочатку рецензент прочитає, тоді подивимось.

— Дивіться, звичайно. Коли ж зайти?

— Так за два тижні...

— Гаразд. На все!

Довго тяглися два тижні. Кортіло до Сашка—від нього вже й записка була коротка й дружня:

— Що ж ти, сучий сину, не заходиш? Стерво м'яковагонне!

Не дивлячись на це явно приятельське запрошення, що свідчило про щире бажання помиритися, Клепацький обминав навіть район, де жив Сашко.

— Одержу гонорар, запропоную йому разом поїхати розважитися десь на Південь. А звідки гроші—не скажу...

Сашко надіслав другу записку, не менш

дружнього характера і не менш лаконічну:

— Чого ж ти, дурень образивсь? Заходь!

Відгомону не було...

Зустрілись приятелі несподівано в пивній. Проходячи повз, Сашко побачив через вікно молодого письменника і занепокоївсь: досі його приятель цим не розважавсь. Невже розрив із ним, Сашком, так на нього вплинув? Треба помиритися, водночас вилаяти. Зайшов.

Клепацький сидів у кутку вже напідпитку й кривою посмішкою привітав Сашка. Той прикро спитав:

— Ти чого тут? Всотувати матеріял, мабуть?

— А що ти думаєш? Тут, братіку, натрапиш на справжнє людське горе, як ніде. Тут, бува, душа розкривається в такого, що в іншому місці дивиться вовком, слова не витягнеш. Письменнику варт у пивну заглядати... Та й ти пам'ятаєш, радив; смокчи скрізь, повсякчас, безупинно... Хе-хе!

— Та тільки ж не пиво! Цього я не радив ніколи.

— А як у мене самого горе?—вирвалось несподівано в Клепацького.

Сашко стурбувавсь, помітивши до того дійсно зблідле, розгублене обличчя приятелеве, давно нечищений костюм, черевики, абияк пов'язану краватку, неголене підборіддя.

— Що скоїлось? Кажи, сповідайсь, легше

буде: частину горя завжди слухач переймає.

— Обікрали мене...

— Хто? Що?

— Той підслухувач колоокий... Геть усе...

— Нічого не тямлю! Кажи толком.

— Приходжу, розумієш, до редактора, а він єхидно так посміхається: „Ніяк не можемо вашої повісти видрукувати. Візьміть, будь ласка, назад.—А чому так, дозвольте спитати?—„Тому, каже, що ми взагалі плягіятів не друкуємо." Я обуривсь: „як ви смієте? Я чотири місяці працював!"—„Не знаю, скільки ви, як кажете, „працювали". Але для нас справа цілком ясна. Беріть ваш манускрипт. Ось він!" І не хоче більш розмовляти, падлюка! Я йому: „ви не маєте права обвинувачувати мене в такому злочинстві, не навівши доказів."—„Вам доказів треба? Будь ласка: є в кожній порядній крамниці. Число сьоме відомого російського часопису. Раджу придбати. До побачення!" Вийшов я з видавництва, мов голоблею мене по голові—туман і більше нічого. Чвалаю до книжкової крамниці. „Дайте, кажу, мені сьоме число всіх російських часописів за цей рік". Дали купку, загорнули. Прийшов додому, недовго й шукав; просто на першій сторінці у змісті числа зарябіло; „Ирина Шугай. Роман. Часть первая..." Чортів перехватник навіть прізвища не спромігся як слід змінити, все так по-бороданевому слово по

слову й веде. Кабінет голови тресту... прекрасна одвідувачка... морозистий вечір... затишна кімната... фалшива колонія безпритульних... суд... А в мене перша частина вийшла така: голова виконкому... прекрасна одвідувачка... чудовий травневий вечір... затишна альтанка... фалшована артіль інвалідів—героїв громадянської війни... суд... Що я можу сказати? Це уже видруковано, а моє—ні! Ганьба навіки! Письменницька кар'єра скінчена... Друже, чом я тебе не послухав?

— Мгу... Історія...—ледве промимрив Сашко,—але не второпаю: чому у вас це так збіглося?

— Ах, Сашко, бери назад собі всіх дурнів, що їх на мене був чіпляв. Ми ж з тим телескопічним опудалом із одного джерела черпали... Він тільки спритніший за мене. Більший корабель, але теж до своїх коксових печей не доплив. Я—повість, він—роман...

Сашко раптом кумедно пхекнув, прикривсь долонею. Не врятувало й це: зареготав на всю пащу, аж сусіди оглянулися, здивовані.

— Оце так висмоктав, смоктун жовторотий!

— Сам жовторотий, побрехало язикате! Туди ще—ради давати, а потім глузувати з лиха приятелевого.

Клепацький не на жарт розлютивсь, розпалений до того доброю порцією кислого

напою. Сашкові не відразу вдалося заспокоїти його.

— Слухай: це випадок не виїмковий, коли два письменники збігаються на одному матеріялі. Опублікуй щиро, як це сталося, і з тебе знімуть тяжке обвинувачення в пляґіяті. Та ще побачимо, як тому романістові підвезе з критикою.

— Може, думаєш, вилають?—полегшено-радісно запитав Клепацький.

— Напевно вилають!—переконано Сашко.

— Але за що?

— За „жінку з ворожого табору“ та ще й ворожого голосу. Пам'ятаєш, уже був один із наших українських „Ґео“ написав та й опікся.

— Гаразд, Сашко, я напишу про жінку з табору нашого.

— А чому ти з неї не розпочав?

— Мовчиш? Соромно? Друже, ходім додому,—стиснув Клепацькому руку і, підтримуючи злегка обважнілого приятеля, вивів його з пивної...

Повість про Рину Чугай так і не було надруковано. Другої частини російського роману теж не було.

20 — 23 — I — 30 р.

Ціна 18 коп. (Р)

